

В.П. Лащихіна, кандидат педагогічних наук,
доцент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОСВІТИ УПРОДОВЖ ЖИТТЯ

У статті висвітлюються демократичні принципи та концептуальні засади розвитку системи освіти упродовж життя у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття; досліджуються методологічні засади системного підходу щодо національного розвитку освіти дорослих та неперервної освіти у глобальному вимірі.

Ключові слова: концепція, освіта упродовж життя, неперервна освіта, освіта, навчання, право, освіта дорослих, знання, компетенція.

Актуальність дослідження. Реалії сьогодення вимагають від суспільства швидкого реагування на зміни в соціумі. Як для світового співтовариства, так і для України нагальними є питання, що стосуються освіти, зокрема освіти упродовж життя, на яку має право кожна людина з огляду на соціалізацію у суспільстві. Неперервна освіта, освіта упродовж життя (life-long education), освіта дорослих (adult education, education of adults) є тотожними поняттями, що означають безперервне здобуття знань, увага до яких особливо відчутна у наш час. З огляду на соціально-економічний розвиток, на розвиток інформаційних технологій, сучасна людина має постійно здобувати, удосконалювати знання, щоб відчувати себе достойно в нинішньому суспільстві.

Стан досліджуваної проблеми. Проблемою неперервної освіти займаються вчені усього світу: Ф. Альтбах, М. Букувалас, Ж. Делор, П. Легран, Е. Фор, Б.Л. Вульфсон, Т.С. Кошманова, Н.М. Лавриненко, О.В. Матвієнко, Й. Райшманн та ін. Питання, що стосуються освіти упродовж життя, обговорюються на наукових конференціях міжнародного рівня, ведуться дискусії, вносяться пропозиції, вирішуються окремі аспекти розвитку освіти дорослих.

Метою статті є дослідження концептуальних засад розвитку неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. Наукові джерела свідчать, що у Лондоні (Великобританія) у 1919 році було засновано Світову Асоціацію з питань освіти дорослих, яка функціонувала до початку Другої Світової війни. У 1949 році ЮНЕСКО актуалізує та активізує проблематику розвитку міжнародного руху у сфері неперервної освіти [7].

Вперше на міжнародному рівні інтерес до концепції “освіта упродовж життя” виник у 60-ті рр. ХХ ст. у ході дискусій, дебатів та обговорень, що відбувалися в ЮНЕСКО з приводу майбутнього розвитку освіти дорослих. На той час, у різних країнах, існувало чимало проблем у цій галузі: у багатьох державах, які щойно стали незалежними більшість дорослого населення було неграмотним, тоді як у країнах, де упродовж років уже здійснювалися програми освіти дорослих, спостерігалась зовсім інша ситуація: використовувалось багато різних підходів, починаючи від функціонування народних середніх шкіл у скандинавських країнах до “освіти

трудящих” у колишньому Радянському Союзі, “продовженої освіти” у Сполученому Королівстві, “неперервної освіти” в Сполучених Штатах Америки й Канаді, “народної освіти” у Франції. Проте ще не існувало об’єднуючого принципу або концепції освіти дорослих, що містила б у собі загальне положення або мету, котрими могли б керуватися ті, хто займалися цим питанням, з урахуванням різних національних умов і традицій; були відсутніми також принципи та концепції, у рамках яких можна було б вирішити питання щодо статусу освіти дорослих відповідно до звичайної, основної системи освіти, тому що у більшості країн освіта дорослих, зазвичай, розглядалася у якості факультативної.

Друга світова конференція з проблем освіти дорослих відбулася у Монреалі в 1960 р., де було рекомендовано урядам країн “розглядати освіту дорослих не як додаткову освіту, а як складову частину своїх національних систем освіти”, вона певною мірою послужила поштовхом до того, що Генеральна конференція ЮНЕСКО на 12-й сесії взяла до уваги ці питання і продовжила роботу, запропонувавши державам-членам вважати невід’ємною частиною системи освіти різні форми позашкільної освіти і освіти дорослих, для того, щоб можна було запропонувати можливість усім чоловікам і жінкам протягом усього життя долучатися до культури, створюючи умови як для їх всебічного розвитку, так і для активної участі у суспільному житті, як в соціальному, так і в економічному розвитку країни. На міжнародному рівні ця пропозиція стала джерелом зародження ідеї про “освіту упродовж життя”. Так, пізніше згадував один із основних прихильників цієї ідеї Поль Легран, що незабаром прийшло усвідомлення того факту, що при розробці всякої узгодженої загальної стратегії розвитку позашкільної освіти і освіти дорослих, необхідно розглядати освіту як одне ціле, як послідовність і взаємозв’язок його різних етапів протягом усього життя [3, с.17-21].

Згодом в ЮНЕСКО і в широких інтелектуальних колах розгорнулись майже десятирічні дискусії, на яких відбувалися обговорення на міжнародному рівні майбутнього освіти в цілому. Результатом диспутів стало створення у 1971 році Міжнародної Комісії з розвитку освіти. Доповідь цієї Комісії була представлена до уваги широкої міжнародної спільноти, де відстоювалася і була обґрунтована ідея “освіти упродовж життя”.

Комісія запропонувала ідею так званого “суспільства, що навчається” і рекомендувала дотримуватись “визначального принципу освітньої політики”, у відповідності до якого “кожна людина повинна мати можливість продовжувати навчатися упродовж усього життя” [4, с.181].

“Концепція освіти упродовж життя охоплює всі аспекти освіти, включаючи всі його складові... Не існує такого поняття, як самостійна “постійна” частина освіти, яка не була б освітою упродовж життя. Тобто, освіта упродовж життя – це не освітня система, а принцип, що лежить в основі організації всієї освітньої системи, і який, відповідно, повинен складати основу розвитку кожної із її складових частин” [4, с.181-182].

Таким чином, на думку Комісії “навчання упродовж життя” і “освіта упродовж життя” є взаємодоповнюючими концепціями, при цьому друга по суті є попередньою умовою для реалізації першої. Разом з тим Комісія не

прагнула сформулювати свою ідею в контексті Всезагальної декларації прав людини і відзначила лише той факт, що здійсненню права на освіту продовжують перешкоджати у багатьох регіонах умови, аналогічні тим, які переважали в той час, коли це право було вперше проголошено [4, с.10].

Учасники третьої Міжнародної конференції з питань освіти дорослих, що відбулася в Токіо у 1972 р. відразу після публікації доповіді Комісії Е. Фора, уже з посиланням на Всесвітню декларацію прав людини, заявили, що “право людини і народів на освіту, полягає у праві неперервно отримувати знання, і має розглядатися на рівні з іншими основними правами, такими як: право на охорону здоров’я, безпеку й інші форми суспільних свобод”. Таким чином, вперше на світовому рівні міжнародна конференція висловила ідею “права неперервно отримувати знання”. Після публікації доповіді Комісії Е.Фора, концепції “освіта упродовж життя” і “навчання упродовж життя” зазвичай розглядалися як одна спільна концепція. У кінці 80-х рр. ХХ ст. ідея право на навчання”, що відрізнялася від ідеї “права на освіту” набула визнання світовою спільнотою. На четвертій Міжнародній конференції з освіти дорослих, що відбулася у 1985 р. в Парижі, було прийнято Декларацію про “Право на отримання знань”, у якій не згадувалося про “право на освіту”. Однак рівновагу було досягнуто на п’ятій Міжнародній конференції з проблем освіти дорослих, у Гамбурзі в 1997 році. На конференції було проголошено, що визнання права на освіту і на навчання упродовж життя, є актуальним завданням.

На початку 90-х рр. ХХ ст. в освітній політиці деяких країн ОЕСР особливо помітною була тенденція щодо акцентування уваги на освітніх проблемах в цілому та освіті дорослих зокрема.

Коментуючи ідеологічний фундамент концепцій Комісії Е. Фора через 20 років, Комісія Ж. Делора у розділі “Про освіту упродовж життя” підкреслює, що на думку Комісії Е. Фора, “навчання упродовж життя” і “освіта упродовж життя” є взаємодоповнюючими концепціями. Беручи до уваги концепцію освіти для дорослих, на 19-ій сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО у Найборі було сформульовано шість принципів, спрямованих у майбутнє, параметрів ефективної організації освітнього простору:

вислів “освіта дорослих” означає весь комплекс організованих процесів навчання, незалежно від змісту, рівня і методів, спрямованих на продовження чи доповнення освіти, одержаної в школах і вузах, а також на практичне навчання, завдяки якому особи, що розглядаються суспільством, частиною якого вони є, як дорослі, розвивають свої здібності, збагачують свої знання, поліпшують свою технічну і професійну кваліфікацію або отримують нову професійну орієнтацію і змінюють свої погляди чи поведінку в подвійній перспективі всебічного особистісного розвитку і участі в збалансованому і незалежному соціальному, економічному і культурному розвитку;

освіта дорослих не може розглядатися сама по собі, вона є підрозділом, невід’ємною складовою загальної системи неперервної освіти і навчання;

вираз “неперервна освіта і навчання” означає всеохоплюючу діяльність, спрямовану як на зміну структури існуючої системи, так і на розвиток усіх можливостей підготовки поза системою освіти;

у цій діяльності чоловіки і жінки є творцями своєї власної освіти шляхом постійної взаємодії між їхнім мисленням і діяльністю;

освіта і навчання не обмежуються періодом навчання у школі чи вузі, а мають здійснюватися упродовж усього життя, охоплюючи всі знання певної галузі, використовуючи будь-які можливі засоби й надавати кожному можливість для певного розвитку особистості;

процеси освіти і навчання, у яких упродовж життя у будь-якій формі беруть участь діти, молодь, дорослі будь-якого віку, повинні розглядатися як єдине ціле [1, с.65].

Аналізуючи гуманістичні характеристики та принципи концепції освіти упродовж життя, Ж. Делор підкреслює, що ідеологічний маніфест цієї концепції спрямований у майбутнє нашої цивілізації і по своїй суті є центральною проблемою суспільства як динамічної організації [2, с.88]. Особливо чітко планетарний пафос висновків й рекомендацій Комісії Ж Делора виявляється в інтерпретації стратегічних завдань поступу до “суспільства знань” й до “освіти упродовж життя” з позицій розширення концепції неперервної освіти: “нова розширена концепція освіти повинна дати можливість кожному індивіду відкрити скарби, приховані у кожному з нас” [2, с.88]. Досягнення мети, на думку Комісії Ж. Делора, можливе лише через вирішення чотирьох фундаментальних, суспільно-когнітивного звучання, завдань: “*навчитися пізнавати*”, тобто набути необхідний інструментарій для розуміння явищ; “*навчитися робити*” для того, щоб бути у змозі впливати на навколишнє середовище; “*навчитися спільно жити*”, щоб брати участь у всіх видах людської діяльності і співпрацювати з іншими людьми; нарешті, “*навчитися жити*” — уміння, що впливає з усіх попередніх. Звичайно, ці чотири напрями пізнання становлять єдине ціле, оскільки між ними існують численні зв’язки, переходи й обміни [2, с. 89].

Виходячи із еволюції процесу становлення “освіти упродовж життя” маємо на меті висвітлити одне із завдань: “*навчитися спільно жити*”, що виводить нас на кілька із восьми компетенцій людини-професіонала, котрі визначені Комісією ЄС як модель навчання упродовж життя. Дана модель включає наступні компетенції:

- комунікація рідною мовою;
- комунікація іноземною мовою;
- математична компетенція і базові компетенції в природничих дисциплінах і технології;
- цифрова компетенція;
- уміння вчитися;
- міжособистісні, міжкультурні, соціальні та громадянська компетенції;
- підприємливість;
- культурне самовираження.

Порівняльні дослідження у сфері освіти дорослих у європейських країнах мають свою специфіку, яка зумовлена використанням національних даних про системи освіти (ресурси, структура, зміст, засоби управління), застосуванням різних джерел про поведінку та діяльність дорослих людей у процесі навчання, характеристик їхньої свідомості (цінностей, думок,

уявлень, знань тощо), соціальним контекстом дослідження, що впливає на вибір, інтерпретацію, виклад наукових фактів.

Оцінка якості та ефективності функціонування національних систем освіти дорослих може здійснюватися шляхом використання міждисциплінарних наукових підходів (педагогіка, психологія, андрагогіка, вікова та педагогічна психологія, історія, філософія, політологія, соціологія, право, економіка та ін.), що дозволяє реалізувати на відповідному рівні багатоаспектний аналіз національної системи неперервної освіти, який визначає стан освіти дорослих на національному рівні, виявляє актуальні проблеми та надає рекомендації стосовно її удосконалення.

На підставі аналізу міжнародних нормативно-правових документів у галузі неперервної освіти, залучених до наукового обігу, необхідно проаналізувати теоретичні засади розвитку освіти дорослих у світовій практиці, як методологічного підґрунтя філософії освіти упродовж життя. Розвиток методології освіти дорослих здійснюється шляхом аналізу як національних, так і світових тенденцій у глобальному вимірі. Сучасна методологія освіти дорослих базується на компаративних дослідженнях, нормативно-правовому підґрунті, розробці та впровадженні національних стандартів освіти, співробітництві та обміні досвідом із провідними країнами світу, які мають вагомі здобутки у розвитку неперервної освіти.

З огляду на вищезазначене, необхідно підкреслити значущість роботи, що проводиться ЮНЕСКО. На Міжнародній конференції у Бразилії, яка відбулася 19 травня 2009 року, експерти ЮНЕСКО доклали зусиль, щоб затвердити постанову про збільшення фінансування та підвищення рівня урядової відповідальності стосовно освіти дорослих [7].

Міжнародна конференція ЮНЕСКО з питань неперервної освіти (КОНФІНТЕА) є важливою платформою на міжнародному рівні для політичного діалогу й прийняття нових зобов'язань у даній сфері. Вона є також одним із найбільших форумів, очолюваних ЮНЕСКО, із залученням широкої спільноти: недержавних організацій, установ системи ООН, регіональних організацій, профспілок, приватного сектору.

Гуманістичні принципи “освіти упродовж життя” координують на міжнародному рівні різноманітні форуми та організації (ЮНЕСКО, Рада Європи, Європейський Союз, Міжнародне Бюро Освіти та ін.).

В Україні питання неперервної освіти відображено в основних державних документах про освіту: Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”), “Концепція громадянського виховання” (2000 р.), “Національна доктрина розвитку освіти” (2002 р.).

Висновки. Отже, концептуальні засади неперервної освіти, освіти упродовж життя є демократичними і мають на меті розширення соціальних перспектив людини у суспільстві (удосконалення та підвищення рівня професійної кваліфікації, отримання нової професійної орієнтації, збагачення всебічного особистісного розвитку, набуття полікультурного мислення, світогляду, розвиток власних здібностей і т. ін.).

Реформування освіти в Україні спрямоване, зокрема, на культуроцентричну парадигму, що передбачає впровадження нових підходів у підготовці майбутніх фахівців. Врахування визнаних науковою спільнотою

концептуальних засад “освіти упродовж життя”, сприятиме успішній соціалізації та гармонійному розвитку особистості у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всемирный доклад по образованию 2000 г. Право на образование: на пути к образованию для всех в течение всей жизни. – М.: Изд-во ЮНЕСКО, Изд. Дом МАГИСТР-ПРЕСС, 2000. – 193 с.
2. Делор Ж. Образование: сокрытое сокровище / Ж. Делор // Доклад Международной комиссии по образованию для XXI века, представленный ЮНЕСКО. – Москва – Париж: ЮНЕСКО, 1997. – 297 с.
3. Légrand P. An Introduction to Life-long Education. – L.; P.: Groom Helm – The UNESCO Press, 1975. – P. 17–21.
4. Faure E. Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow. – P.; L.: UNESCO – Harrap, 1972. – P. 181–182.
5. Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council “On Key Competences for Lifelong Learning”, Brussels, November, 2005.
6. The Role of Adult Education in Restoring Democratic Society. Convergence. Vol. XXX, № 2/3, 1997, – p. 84–92.
7. UNESCO. World Conference on Education for All. Resolution 25C/IV. A.1.8.B.5.(b), Paris, 1989, p. 76.

В.П. Лащыхина, кандидат педагогических наук, доцент
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОБРАЗОВАНИЯ НА ПРОТЯЖЕНИИ ЖИЗНИ

В статье рассматриваются демократические принципы и концептуальные аспекты развития системы образования на протяжении всей жизни во второй половине XX – начале XXI столетия; исследуются методологические аспекты системного подхода национального развития образования взрослых, а также непрерывного образования в глобальном масштабе.

Ключевые слова: концепция, образование на протяжении всей жизни, непрерывное образование, образование, учение, право, образование взрослых, знания, компетенция.

V. Lashchykhina, candidate of pedagogical sciences, associate professor Kyiv university of the name of Taras Shevchenko

CONCEPTUAL BASIS OF LIFE-LONG EDUCATION

The article focuses on the democratic principles and conceptual basis for the development of life-long education in the second half of XX – the beginning of XXI century; the article investigates the methodological basis of a systematic approach regarding the national development of adult education and life-long education in the global dimension. The main tendencies and peculiarities of adult education are given in the article.

Keywords: conception, education during life, continuous education, education, studies, right, education of adults, knowledge, competence.